

*Вікторія Компанієць (м. Кам'янець-Подільський)
Наук. керівник – д. філол. н., доц. Коваленко Н. Д.*

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЮКСТАПОЗИТИВ У ЗБІРЦІ «СТЕЖКА КОЛЬОРУ МІСЯЦЯ» ЙОСИПА ОСЕЦЬКОГО

Відомо, що в сучасній неології активно вивчають питання про функціонування прикладних конструкцій, або ж юкстапозитів. У художньому тексті юкстапозити стали невід'ємними елементами у відображенні світосприйняття автора. За допомогою словотвірних засобів мовлення створюються оцінні судження та нові поняття у літературі. О. Турчак стверджує, що «юкстапозити становлять значну кількість серед okazіоналізмів, оскільки є найбільш економним засобом позначення різноманітних реалій і понять матеріального та духовного життя народу» [Турчак 2016: 33]. На думку В. Максимчука, «здатність юкстапозитів служити назвами, використання їх у творах як номінативних засобів мови зумовлює їх важливість функціонування у текстах, де вони становлять смислову цілісність» [Максимчук 2009: 36].

Проблема вивчення концептосфери повсякчас залишається в полі зору мовознавців. Про особливості семантичних, словотвірних та стилістичних номінацій у художніх текстах йдуться у працях Л. Костич, О. Турчак, Г. Вокальчук, В. Максимчук, О. Остроушко. На сьогодні маємо дослідження цих конструкцій на матеріалі творчості Ліни Костенко, Івана Драча, Лесі Українки, Тараса Шевченка.

Так, у статті О. Остроушко «Функції прикладкових конструкцій у поетичному тексті (на матеріалі творів Л. Костенко, І. Драча)» визначено основні функції прикладки та її важливість у художньому тексті. Авторка зауважує, що прикладка – одна з важливих синтаксичних категорій, яка має здатність функціонувати у різних стилях української мови.

Прикладні конструкції виступають як художній засіб у поетичному мовленні, що концентрують у собі чіткість, виразність, лаконічність думок у змісті твору [Остроушко 2011: 393].

Мета нашої розвідки – аналіз семантико-стилістичних юкстапозитів подільського поета Йосипа Осецького.

Досліджувані поезії містять велику кількість авторських okazіоналізмів, які формуються за допомогою прикладних конструкцій, репрезентуючи національно-мовну картину українців. На думку дослідниці О. Жижомої, «словоскладання як стилістичний прийом у авторському словотворі відіграє активну роль. Здатність юкстапозитів служити назвами, використання їх у творах як номінативних засобів мови зумовлює їх важливість функціонування у текстах, де вони становлять смислову цілісність. Але структурні компоненти таких утворень, залежно від бажання їх створювача, пов'язуються між собою – на один єдиний випадок, після чого повністю роз'єднуються і можуть більше ніколи не вступати у семантико-стилістичні зв'язки, вони є активними поповнювачами запасів художнього мовлення і поезики і тому становлять цінність на семантико-стилістичному рівні» [Жижома 2003: 193].

На основі збірки «Стежка кольору місяця» виокремлюємо:

1) прикладки-зближення за ситуативними, суміжними, а також функціональними ознаками: *кормиги-ярма, дротом-зашиморгом, дума-спів, образ-оберіг, проводиця-ясновидиця, крутовир'я-круговерті, квітень-день, товтри-каменю, тління-небуття, правда-воля, фіранка-завіса, тенор-скрип, усеосаяжність-вічність*;

2) синонімічні прикладки: *радість-благодать, тиснява-юрма, шляхи-узбіччя, дороги-верстви, кормиги-ярма, мить-момент, борошна-муки, марева-імли, блакить-голубінь*;

3) антономічні прикладки: *листя-скельця, ночі-дні, падіння-злети*;

4) прикладки-запозичення: *думки-кардіограми, форте-престо*.

Як стверджує О. Остроушко, «невід'ємною ознакою функціонування прикладки в поетичному тексті є її здатність виражати суб'єктивні асоціації та авторську оцінку зображуваного» [Остроушко 2011: 393]. Для акцентування уваги читача Йосип Осецький використовує паронімічні новоутворення, які створюють своєрідну «гру слів»:

1) прикладки-пароніми: *Закрив їх у холодну **пастку-пустку** / Він щирий друг, що йде у сірий **морох-порох**; Загадка-драма **крутовир'я-круговерті** / Віки, лаштунки, рухи, **репліки-ремарки*** [Осецький 2021: 31; 62; 66];

2) багатолексемні юкстапозитивні утворення: *Ген місяця-молодик як **серпник-дужка-скибка*** [Осецький 2021: 36];

1) прикладки-звукові повтори: *Про душі, п'яні в наркотичнім зіллі – / Чи воля божества, чи **бо-же-віл-ля**; Та знову лебеді в Його робітні слів / Кують із літер – **віл-аж-іскр** – скрижалі; А то, забувши про усе / **Ко-ня па-се**; Де не йти, наче тінь, я веду за собою: **-Впереді, вереді, вереду, вередою-** / Звідки взялась ця вереда; Цей **Чорн-О-Зем** собою нас обняв / Це найбагатша українська скриня* [Осецький 2021: 9; 16; 22; 18].

Зауважимо, що поет наслідує і фольклорні мотиви, відображаючи, найперше, типові для української культури смислові уявлення. Так, наприклад, автор у поезії «За правдою – від марева-імлі» переосмислює народний сталий вираз: *Здається, він мені пророко все звістив / Та досі ще не чули **вуха-стіни***. Визначено, що фольклорні юкстапозити, утворені поєднанням допоміжних компонентів, передають оцінний та зображувальний зміст поезії: *Шаріються **світанки-дивограї** / Злітає день у безвісті безкраї; А ти, Вкраїно, доле-матінко*

свята; Під плугом речень – **дума-спів**; Твій **образ-оберіг** і розпач самоти; Ганьбу і славу, що ішли **вогнем-мечем**; На свято й будень, ніжну радість, **сум-гіркоту**; Понад струмком під вербами стежині / Воді студеній із **криниці-журавля**; До босих ніг роса зігрітись прагне / Над головою жито і **зелен-ліс**; Не розпрягаймо зло там, де державний жезл / Не доливаймо жовчі в **душу-чашу**; І росло її дитя – **доле-радо**; **Кришталь-джерельцем**, випитим до денця [Осецький 2021: 12; 14; 18; 40; 55; 86; 25; 21; 71; 11].

У межах складених найменувань осіб виокремлюємо підгрупи таких номінацій:

а) за родинними стосунками: *брате-сестро, доню-сину, ненька-мати, пращури-батьки, пане-братуку*;

б) за статтю та родом занять: *батька-скрипала, провидиця-ясновидиця*;

в) за анімалістичним значенням: *сторож-пес, відлюдька-вовка*.

Найбільш частотними семантико-стилістичними юктапозитами у поетичному лексиконі Йосипа Осецького є слова:

1) ніч: **Темниця-ніч** – глибока наче яма / **Велик-ніч** рине споминами прірви; То вірував, то звіром віру рвав – / **Сорочку-ніч** до себе приміряв; У світле завтра втілюють режим / Правує **ніч-неволя** казематами; Чи **скрипка-ніч** признається мені / За що смичок вичитує струні; А в люстрі тім на дні мордуються сюжети / **Шляхи-узбіччя, ночі-дні, падіння-злети** [Осецький 2021: 8; 19; 13; 73; 62];

2) місяць: *Дороги сталь рівняє дужий потяг / Підкова-місяць в кадрі за вікном; Тепер нестерпно трепко йти до серпня / Ген місяць-молодик; А місяць-човник все ще мірявся зійти* [Осецький 2021: 35; 36; 34];

3) доля: *А ти, Вкраїно, доле-матінко свята / Прозрій, повстань, зійди і заяснися; За серпанками днів не заблудиться*

доля-провісниця; Пестив пальчика не перстень – наперсток / Іросло її дитя – доля-радо [Осецький 2021: 14; 85; 71];

4) думка: *А та нестримно рве без голосінь / На клаптики думки-кардіограми; Пряде жмуток ниток-думок на прядці безголосся* [Осецький 2021: 12; 60].

Отже, юктапозити, або ж прикладні конструкції, є поширеним явищем у художньому тексті та важливим засобом творення стилістично забарвлених слів у поетичному мовленні. Юктапозити стилістично насичують художній текст. Поезія Йосипа Осецького вирізняється активним вживанням неологізмів (позасистемних мовленнєвих одиниць), які утворені шляхом прикладних конструкцій. Поет використовує такі форми з метою опису найтонших внутрішніх переживань, власного світовідчуття. Спостерігаємо глибинний зв'язок досліджуваних одиниць із фольклорними складними конструкціями, у яких відображено національно-культурні коди.

ЛІТЕРАТУРА

1. Турчак О. М. Юктапозитні типи як основа новотворів публіцистичного стилю (на матеріалі періодичних видань кінця ХХ століття. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2016. №75. С. 32–35.

2. Максимчук В. В. Складні індивідуально-авторські субстантиви у лексиконі поетів Рівненщини. *Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії*. №17. Рівне : РДГУ, 2009. С. 35–40.

3. Остроушко О. А. Функції прикладкових конструкцій у поетичному тексті (на матеріалі творів Л. Костенко, І. Драча). *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2011. №16. С. 393–395.

4. Жижоман О. О. Індивідуально-авторські новотвори в поетичному дискурсі 80–90-х років ХХ століття : дис ... кандидата філол. наук : спец. 10.02.01. Донецьк, 2003. 250 с.

ДЖЕРЕЛА

1. Осецький Й. П. Стежка кольору місяця: сонети, ронделі. Житомир: ТОВ «Видавничий дім» «Брук-Друк», 2021. 88 с.

Крістіна Максимішана (м. Вінниця)
Наук. керівник – к. філол. н., доц. Гороф'янюк І. В.

ДИТЯЧА ЛЕКСИКА В «МАТЕРІАЛАХ ДО СЛОВНИКА ПОДІЛЬСЬКОГО ГОВОРУ»

Дитяча лексика – невелика група простих для вимови слів, якими користується дитина в ранній період розвитку (з кін. 1-го до кін. 2-го року життя) до засвоєння загальноновживаної мови. Включає: а) звуконаслідувальні слова (власне звуконаслідувальні: *бух, няв, кум-кум*; звуконаслідувальні слова у значенні загальноновживаних: *бі-бі* – машина, *гав-гав* – собака); б) спотворені слова: *пинка* – спинка, *лісіцьок* – рушничок; в) специфічно дит. слова (загальнопоширені: *папа* – хліб, *келя* – цукерка та ін.; індивідуально створювані: *голь-голь* – соска, *ака* – пташка). Характеризується багатозначністю (*киця* – власне киця, шерсть, волосся, *мась* – власне м'яч, а також речення *Кидай мені м'яча, коти м'яча, дай мені м'яча*), ситуативністю (актуалізується тільки при візуальному сприйманні предмет), морфологічною неоформленістю, зрозумілістю порівняно невеликій групі людей [Русанівський Дзюбишина-Мельник 2004: 143–144].

Творчі аспекти мовленнєвої діяльності дитини досліджували Ф. де Сосюр, І. О. Бодуен де Куртене,